

Ирматова Азиза Бахрамовна,
Тошкент давлат иқтисодиёт
университети, и.ф.н
e-mail: Aaziza230480@gmail.com

ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА АЁЛЛАРНИНГ ИНТЕЛЛЕКТУАЛ МЕҲНАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF WOMEN'S KNOWLEDGE WORK IN RENEWING UZBEKISTAN

ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ЖЕНСКОГО ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ТРУДА В ОБНОВЛЯЮЩЕМСЯ УЗБЕКИСТАНЕ

Аннотация. Мақолада Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган асосий йўналишлардан бири аёлларни иш билан бандлигини ошириш масалалари, ҳамда бугунги Янгиланаётган Ўзбекистон шароитида аёлларни иш билан бандлигини таркибий трансформациялаш, аёлларни кўпроқ интеллектуал меҳнатга жалб этиш зарурлиги қайд этилган.

Таянч иборалар: Ҳаракатлар стратегияси, аёлларни иш билан бандлиги, интеллектуал меҳнат, илмий тадқиқот.

Abstract. The article notes that one of the main directions set by President Sh. Mirziyoyev in the Action Strategy is to increase women's employment, as well as the need for structural transformation of women's employment in today's renewed Uzbekistan, the involvement of women in more knowledge work.

Keywords: Action strategy, women's employment, intellectual labor, research.

Аннотация. В статье отмечается, что одним из основных направлений, обозначенных Президентом Мирзиёевым в Стратегии действий, является увеличение занятости женщин, а также необходимость структурной трансформации женской занятости в обновляющемся Узбекистане, вовлечение женщин в интеллектуальный труд.

Ключевые слова: Стратегия действий, занятость женщин, интеллектуальный труд, научные исследования.

2017 йилда Президентимиз Ш.Мирзиёев томонидан мамлакатимизнинг беш йиллик ривожланиш йўналишлари Ҳаракатлар стратегияси доирасида асосий векторларидан бири хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий фаоллигини ошириш, уларни давлат ва жамият бошқарувидаги ўрнини кучайтириш, хотин-қизлар, касб-хунар коллежи битирувчи қизларининг бандлигини таъминлаш, уларни тадбиркорлик фаолиятига кенг жалб этиш, оила асосларини янада мустаҳкамлаш, деб белгилаб берилди [1]. Шу давр ичида хотин-қизларнинг ҳуқуқларини ҳимоялаш бўйича республикадаги аёллар жамоат ташкилотлари

фаолияти самарадорлигини ошириш, аёлларнинг мамлакат ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маданий ҳаётидаги иштирокини, маънавий ва интеллектуал жихатдан ўсишини тўлақонли таъминлашга қаратилган бир қатор фармонлар, қонун ва қарорлар қабул қилинди [3].

Бугунги кунда аёллар меҳнат бозори самарали ривожланишининг асосий мезонларидан бири бўлиб, бу уларнинг интеллектуал меҳнати асосида инновацион иш билан бандлигини ошириш ҳисобланади. Инновацион иқтисодиётни шаклланиши шароитида интеллектуал меҳнатнинг аҳамияти кескин ошмоқда, ходимларнинг ахборот мобиллиги ортмоқда, корхона ва мамлакатлар билим ва интеллектуал капиталга бой бўлган ишчи кучини ёллашга кўпроқ эътибор қаратмоқда. Чунки билимлар, креатив қобилиятлар, юқори малака ва ходимларнинг махсус кўникмалар микро-, макро- ва глобал даражада иқтисодий ўсишнинг муҳим манбаси ва ҳал қилувчи омиллардан бирига айланган [4].

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, «Биз Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун, авваламбор, ташаббускор ислохотчи бўлиб майдонга чиқадиган, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларини тарбиялашимиз зарур» [2].

Шуни алоҳида таъкидлаш зарурки, жаҳон банки томонидан Ўзбекистонда Инсон капитали индекси баҳоланганда қизларда 63%, эркакларда 61% ташкил этаётганлиги маълум бўлди. Яъни аёлларнинг инсон капитали эркакларникига қараганда юқорироқ бўлсада, амалиётда интеллектуал меҳнат билан банд бўлган аёлларнинг салмоғи анча паст.

Ижтимоий ривожланишни ҳозирги босқичининг ўзига хос хусусиятлари шундаки, инновациялар нафақат ресурслар ва илмий ютуқларга, балки кўпроқ билимлар оқимининг самарали амалий жорий этилишига асосланган бўлади [5].

Аёлларни интеллектуал меҳнатини ривожлантириш назарияси давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев томонидан хотин-қизлар бандлигини оширишга қаратилган комплекс чоратадбирларини ўз ичига олган янги тизим асосида йўлга қўйиш бўйича илгари сурган 5 та муҳим ташаббус билан ҳамоҳангдир. Ёш хотин-қизларни янги руҳда тарбиялаш, уларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, юртимиз ёшлари ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини ошириш масалаларига эътибор берилган.

Давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилган ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида чора-тадбирлар амалга оширилса, аёлларда ижодкорлик истеъдодини юзага чиқариш, қизлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланиш, китобхонликни кенг тарғиб қилиш мустақил фикрлашга ундаш, хотин-қизларни интеллектуал меҳнат билан таъминлаш каби масалаларни ҳал этиш мумкин.

Янгиланаётган Ўзбекистонда чуқур таркибий трансформациялар шароитида аёлларнинг интеллектуал меҳнат билан бандлигида қандай ўзгаришлар содир бўлди?

Бугунги кунда иш билан бандлик таркибидаги ўзгаришлар яққол кўзга ташланмоқда. Таҳлилларга кўра, 2019 йилда аёлларнинг аксарият қисми қишлоқ, ўрмон ва балиқчилик хўжалигида (27,3%) банд [6]. Қишлоқ хўжалигидаги меҳнат асосан жисмоний меҳнатга асосланган бўлиб, аёлларнинг саломатлигига негатив таъсир кўратиб, иш вақти сарфи

1-расм. Президентимизнинг 5 ташаббуси билан интеллектуал меҳнат ва инновацион иш билан бандлигининг ўзаро алоқадорлиги.¹

юқори, жисмоний зўриқишга асосланган, меҳнатдан қониқиши паст, монотон, янгиликларни ўз ичига олмайдиган, паст малакали меҳнатдир.

Энг ачинарлиси, инновацион иш билан бандлик соҳаларида 2019 йилда **интеллектуал меҳнатга асосланган тармоқларда афсуски аёлларнинг бандлиги жуда паст**. Масалан: ахборот ва алоқада 0,3%, молиявий ва суғурта фаолиятида 0,5%, ҳамда ижодий меҳнатни талаб этадиган санъат, кўнгил очиш ва дам олиш соҳасида ҳам 0,5% аёллар банд. Шу билан бир қаторда бу тармоқда аёлларнинг иш билан бандлиги кўпайиб бориш тенденцияси ҳам кузатилаётганлигини алоҳида қайд этишимиз мумкин. 2019 йилда ахборот ва алоқада аёлларнинг бандлиги 2017 йилга нисбатан 33% га ошганини, молиявий ва суғурта фаолиятида эса 25% ошганини таъкидлашимиз мумкин.

Иқтисодиётда аёллар анъанавий тарзда таълим (15,3%), соғлиқни сақлаш ва ижтимоий хизматлар кўрсатиш (8,4%) ва савдо (13,2%) тармоқларида банд.

Бизнингча, иқтисодиётимиз барқарор ривожланиши, оилаларнинг фаровонлиги ва даромадлари ошиши учун аёлларнинг иш билан бандлиги таркибига ўзгартиришлар киритиш вақти келди. Уларни нуфузли юқори даромадли меҳнат сарфи ва вақт сарфи кам талаб этадиган ҳамда уй шароитида ҳам бажариши мумкин бўлган касблар ва тармоқларга жалб этиш мақсадга мувофиқдир.

Бунинг негизида албатта аёлларнинг маълумоти, малакаси катта аҳамиятга эга. Таҳлилларга кўра республикаимизнинг аёлларнинг маълумот даражаси паст деб бўлмайди. Иш билан банд аёлларнинг маълумоти кесимидаги таҳлили шуни кўрсатдики, 2019 йилда 2017 йилга нисбатан иш билан банд олий маълумотли аёлларнинг салмоғи 2% га, ўрта махсус маълумотли аёллар салмоғи эса 1,5% ошган. Шунингдек, аёлларнинг умумий ҳисобда маълумоти эркакларга нисбатан юқорилиги қайд этилди.

¹ Муаллиф томонидан тузилган.

Шунга қарамасдан, аёлларнинг аксарият қисми ишчи касб ва оддий мутахассис лавозимларида ишлаб келаётганини кўриш мумкин. 2019 йилда иш билан банд аёллар ичида раҳбар аёллар 2,9%, мутахассислар 56,4%, техник ходимлар 13,6% ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатувчи аёл ходимлар 27,2% ташкил этгани ачинарли ҳолатдир.

Қизиғи шундаки, таълим, соғлиқни сақлаш, савдо каби аёлларнинг иш билан бандлиги 70% дан ошқ *«аёлбоп»* тармоқларда ҳам ***раҳбар лавозимларда ишлаётган аёллар атиги 0,6 фоиздан 4 фоизгалигини*** қайд этишимиз мумкин. Шунинг таъкидлаш зарурки, молиявий ва суғурта фаолияти, қурилиш ҳамда ахборот ва алоқада фаолият юритаётган аёлларнинг умумий сони жиҳатидан камроқ бўлсада, бу соҳаларда раҳбарлик лавозимларда ишлаётган аёллар салмоғи нисбатан юқори бўлиб, мос равишда 5,6%, 4,4% ва 3,5% ни ташкил қилмоқда.

Мамлакат инновацион ривожланишида меҳнат салоҳиятининг, иқтисодиётда иш билан банд аҳоли таркибида илмий кадрларнинг салмоғи катта ўринни эгаллайди. Чунки, илм билан шуғулланалаётган инсон ўзининг меҳнат фаолияти жараёнида албатта янгилик яратибгина қолмай уни ҳаётга тадбиқ этиш йўллари ҳам излайди. Уларнинг фаолияти натижасида янги, рақобатбардош, кам чиқимли маҳсулотлар яратилади, шу орқали инвестициялар кириб келиб, янги ички ва ташқи (халқаро) бозорлар очилиб, иқтисодиётнинг ўсишига олиб келади.

Ўзбекистон Республикасида 2019 йилда илмий изланиш ва тадқиқот ишларини бажараётганларнинг сони 31835 кишини ташкил этган, шундан 40,8% ини аёллар ташкил этганини кўриш мумкин. Бу кўрсаткич 2017 йилга нисбатан бир оз камайган ва умумий иш билан банд аёлларнинг таркибида атиги 0,2% ташкил қилмоқда.

Таҳлил натижасида маълум бўлдики, охириги 4 йил ичида аёллар ичида фан номзодларининг улуши 50% га ошган, шу билан бир қаторда фан докторларнинг улуши 8,1% га ошган. Илмий изланиш ва тадқиқот ишларини бажарган аёллар эркакларга нисбатан анча кам.

Олий таълимни ривожлантириш учун ўтган йили 19 та янги олий ўқув юрти, жумладан, 9 та нуфузли хорижий университетнинг филиали очилди. Етакчи хорижий университетлар билан ҳамкорликда 141 та қўшма таълим дастури бўйича кадрлар тайёрлаш йўлга қўйилди. Олий таълим муассасаларига жами 146 минг 500 нафар ёки 2016 йилга нисбатан 2 баробар кўп талаба ўқишга қабул қилинди [2].

Илм-фан, илмий изланишларни олиб бораётган тадқиқотчи аёлларнинг салмоғи ҳам етарли эмас.

Бугунги кунда докторантураларда жами 2 мингдан ортиқ тадқиқотчилар таҳсил олаётган бўлса, уларнинг 30%ини аёллар ташкил қилмоқда.

Докторантларнинг аксарият қисми, яъни 68% и айнан олий таълим муассасаларидан фаолият юритаётганлигини алоҳида қайд этиш зарур. Бугунги кунда олий таълим муассасалари интеллектуал капитални шакллантирувчи, интеллектуал мулк турларини вужудга келтирувчи асосий масканга айланган.

Таҳлилларимизга кўра тадқиқотчи аёллар ичида фан докторларнинг сезиларли (168%) кўпайиши кузатилди, шу билан бир қаторда фан номзодларнинг 26,1% камайиши кўринди. Буни бу даврдаги олий таълимдан кейинги босқичнинг ислохотлари билан изоҳлашимиз мумкин.

Инновацион иқтисодиёт шаклланиши даврида замонавий ходим доимо мустақил ва масъулиятли қарорларни қабул қилувчи бир шахс сифатида намоён бўлмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғриси»даги фармони // «Халқ сўзи», 08.02.2017 й. №28(6722).
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга мурожаатномаси. 25.01.2020 // <https://uza.uz/uz/politics/zbekiston-respublikasi-prezidenti-shavkat-mirziyeevning-oliy-25-01-2020>.
3. Ирматова А.Б. Инновацион иқтисодиётнинг шаклланиш даврида аёллар интеллектуал меҳнатини ривожлантириш // Бизнес-Эксперт иқтисодий илмий амалий ойлик нашр. – 2019. №12.
4. Ирматова А.Б. Интеллектуал меҳнатни ривожланиши аёлларни иш билан бандлигига таъсири // «Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar» Ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2020;
5. Горденко, Г.В. Межфирменная кооперация в инновационной сфере как объект государственного регулирования /Г.В. Горденко// [Электронный ресурс] Экономика, предпринимательство и право. 2012. № 2 (13). с. 8-22. – Режим доступа: URL: <http://www.creativeconomy.ru/articles/19111/> ;

Исмаилов Дилшод Анваржонович,
Тошкент давлат иқтисодиёт университети
«Корпоратив бошқарув» факультети декан ўринбосари
Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори, PhD.
e-mail: dilshod555555@gmail.com

ПАНДЕМИЯ ШАРОИТИДА ҚУЛАЙ ИНВЕСТИЦИОН МУҲИТНИ ТАЪМИНЛАШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

PROSPECTS FOR PROVIDING A CONVENIENT INVESTMENT ENVIRONMENT IN PANDEMIC CONDITIONS

ПЕРСПЕКТИВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УДОБНОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ СРЕДЫ В ПАНДЕМИЧЕСКИХ УСЛОВИЯХ

Аннотация. Ушбу мақолада пандемия шароитида жаҳонда инвестицион муҳит ва инвестиция активлари қай ҳолатда, инвестициянинг жозибadorлигини ошириш масалаларига эътибор қаратиш лозимлиги ёритилган. Шунингдек, мамлакатимизда инвестицион жозибadorликни оширишдаги мавжуд муаммолар ва уларни бартараф этиш учун таклиф берилган.

Таянч иборалар: пандемия, инвестиция активлари, инвестицион жозибadorлик, инвестицион муҳит, фаол инвестицион сиёсат.

Abstract. This article outlines the investment climate in the world and the state of investment assets in the pandemic condition, the need to focus on increasing the attractiveness of investment. It also highlights the existing problems in investment attractiveness of the country and recommendations to address them.

Keywords: pandemic, investment assets, investment privileges, investment climate, active investment policy.

Аннотация. В данной статье описывается инвестиционный климат в мире и состояние инвестиционных активов в условиях пандемии, необходимость сосредоточения внимания на повышении инвестиционной привлекательности. Также освещаются существующие проблемы инвестиционной привлекательности страны и рекомендации по их решению.

Ключевые слова: пандемия, инвестиционные активы, инвестиционная привлекательность, инвестиционный климат, активная инвестиционная политика.

Бугунги кунда инвестиция ҳар қандай мамлакатнинг иқтисодиётини ҳаракатга келтирувчи ва унинг тараққиётини таъминловчи муҳим капитал манбаи саналади. Чунки йўналтирилган сармоялар ишлаб чиқаришни рағбатлантириш асносида қўшимча иш ўринларини яратилиши, ишлаб чиқариш воситаларининг модернизацияси ва янгиланишида муҳим омил вазифасини ўтайди, мамлакат иқтисодиётининг жаҳон иқтисодиёти билан интеграциялашувини жадаллаштиради.